

Донець Л.І., канд.екон.наук, доцент, Заяц Я.І.
Донецький національний університет економіки і
торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ В КООРДИНАТАХ СВІТОВОГО ПРОСТОРУ

Постановка проблеми. Світовий ринок трудових ресурсів – це система відносин, що виникає з приводу постійного балансування попиту та пропозиції щодо світових трудових ресурсів, яка склалася у зв'язку з нерівномірністю кількісного та якісного розміщення робочої сили по світу. Іншими словами: світовий ринок робочої сили – це сукупність трудових ресурсів світу, які пропонуються і купуються на міжнародній діловій арені.

Процес переходу України на ринковий шлях розвитку супроводжується не лише великою кількістю політичних та соціально-економічних змін, а й глибокою демографічною кризою, однією з якої є зовнішня міграція населення. Масовий виїзд громадян України за кордон супроводжується зміною складу трудових ресурсів, створює нову ситуацію на ринках праці, загострює демографічну ситуацію. Сьогодні зовнішня трудова міграція населення України є масштабним, загальнодержавним явищем, яке потребує усестороннього вивчення, аналізу, прогнозування та адекватної реакції держави через формування та реалізацію національної міграційної політики. Саме тому проблеми трудової міграції населення України є актуальними в наш час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання зовнішньої трудової міграції українського населення широко досліджувалися багатьма вченими І. Гнибіденко, В. Куценко, Е. Лібанова, О. Осауленко, Т. Петрова, О. Позняк, І. Прибиткова, М. Романюк, М. Семикіна та ін.. Проте, не зменшуючи впливу досліджень цих науковців на вирішення зазначеної проблеми, питання особливостей зовнішньої трудової міграції населення України досі залишаються актуальними і потребують подальшого вивчення й більш поглибленого наукового дослідження.

Мета статті. Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану трудової міграції населення України, а також розробка шляхів щодо подолання її негативних наслідків.

Результат дослідження. Міжнародні міграційні процеси регулюються країнами, які беруть участь в обміні трудовими ресурсами. Контролю й регулюванню підлягають соціальний, віковий і професійний склад мігрантів, рівень в'їзду й виїзду іноземних працівників.

Функції міждержавного й внутрішньодержавного розподілу робочої сили виконують міністерства праці, внутрішніх і іноземних справ, а також спеціально створені міждержавні й державні органи. Органи державної влади дотепер не можуть чітко сформулювати

концепцію, мету й завдання міграційної політики, не чітко уявляють реальні потреби в іноземній робочій силі, не можуть налагодити до кінця ефективну систему обліку міграції [1].

У дослідженні Інституту міграційної політики відзначається, що за станом на 2005 р. у світі налічувалося 195 млн мігрантів — в 2,5 рази більше, ніж у 1960 р. Незважаючи на те що частка трудових мігрантів становить близько 3% від загальної чисельності робочої сили, вони є важливим чинником глобального економічного росту. Досить сказати, що в США кожний шостий працівник — іммігрант, а половина нових робочих місць дістається саме іммігрантам. У Великобританії іммігранти займають 70% нових робочих місць [2].

Українським центром соціальних реформ і Держкомстатом [2] наприкінці 2008 р. визначено, що за три з половиною роки (з початку 2005 р. до 1 липня 2008 р.) майже 1,5 млн. українців хоча б раз виїжджали за кордон з метою працевлаштування. Це 5,1% населення працездатного віку. Близько половини українських трудових мігрантів працюють у Росії, приблизно стільки ж — у країнах ЄС: Італії (13,4%), Чехії (11,9%), Польщі (8%), Угорщині (3,2%), Іспанії (2,7%) і Португалії (2,6%). Посвідка на проживання й дозвіл на роботу є лише в 31,7% мігрантів, а 39,3% мають тільки тимчасову реєстрацію. При цьому 23,2% українських емігрантів взагалі живуть і працюють за кордоном без якого-небудь офіційного статусу. В Італії цей показник досягає 36,2%, у Польщі — 56,2%. Найбільше законослухняних українців працюють в Іспанії, Чехії й Португалії.

Зовнішня трудова міграція є природною реакцією населення на негативні зміни в соціально-економічному житті суспільства. Більшість людей, які виїжджають з України з метою працевлаштування за кордоном, — це люди, які не мають стабільного прибутку, що міг би забезпечити гідний рівень прожиткового мінімуму [3, с. 21].

Трудова міграція поступово займає все вагомніше місце у системі пріоритетів українських громадян. За всієї різноманітності дій та вчинків вітчизняних громадян у сфері трудової міграції за межі України виділяються найпоширеніші моделі їхнього здійснення: від нетривалих разових (декілька разів на рік) поїздок до довгострокових. Крім того, сільське населення надає перевагу тривалим трудовим поїздкам, тоді як міське, — так званим «човниковим».

Аналіз даних, представлених на рисунку 1, показує, що основною країною призначення офіційних емігрантів є Російська Федерація. Однак, слід зауважити, що офіційні дані щодо міграційних потоків не враховують нелегальну імміграцію. Характер та основні форми нелегальної міграції, з одного боку, та відсутність ефективної системи державного управління та обліку міграційних процесів, з іншого, фактично не дають змоги достовірно оцінити кількісні параметри та масштаби нелегальної імміграції та транзиту нелегалів в

Україні. За експертними оцінками [4] кількість нелегалів в Україні зараз нараховує сотні тисяч, враховуючи ще й тих, у кого прострочена віза. Більшість потенційних нелегалів сьогодні в'їжджають в Україну легально – у приватних, туристичних справах, на навчання, транзитом, що ускладнює процедуру обліку іноземних громадян, які незаконно перебувають на території країни по закінченню терміну візи.

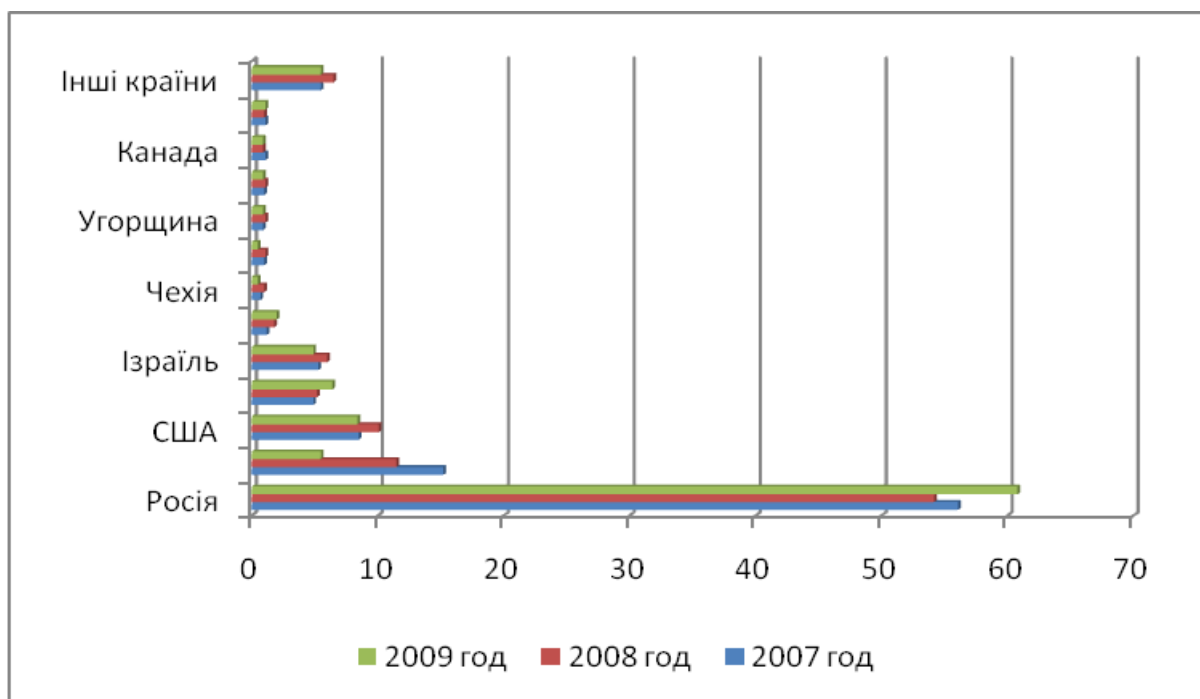

Рисунок 1. – Розподіл основних країн призначення українських емігрантів

*Джерело – офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу: < <http://www.ukrstat.gov.ua> >.

Україна належить до країн із змішаними потоками нелегальних мігрантів: вона виступає як країною виїзду, так і країною прийняття нелегальних мігрантів. Загальна чисельність трудових мігрантів, що тимчасово працюють в Україні за 2007-2009 рр. свідчить про тенденцію збільшення їх загальної чисельності. Так, у 2007 році зафіксовано 7383 осіб, що перебували з ціллю заробітку в Україні, у 2008 році їх чисельність виросла майже в два рази і склала 12003 осіб. В 2009 році збільшення їх чисельності відбулось на 436 осіб і склало 12439 трудових іммігрантів [5]. Нині Україна на європейському ринку праці переважно виступає як держава-експортер робочої сили, хоча відмічається тенденція до зростання числа іноземних громадян, які працюють в Україні. Як стверджують окремі науковці [5], чисельність останніх приблизно в 10 разів менша ніж українців, які працюють за кордоном. В 2009 році міждержавна міграція в Україні мала такий вигляд: прибуло – 38567 осіб, вибуло – 46182 осіб. Найбільше прибуло у Донецьку область (5525 осіб),

найменше - у Закарпатську область (218 осіб). Найбільше вибуло з Донецької області (6384 особи), найменше - з Тернопільської області (544 особи).

Як суспільне явище трудова міграція має позитивні і негативні сторони, а її масштаби зумовлюють необхідність державного регулювання міграційними процесами. В економічній літературі [6, с. 45], виділяють такі негативні наслідки трудової міграції:

- Виїжджає частина трудового потенціалу, в тому числі висококваліфіковані працівники, які згодом втрачають свої професійні навички, оскільки за кордоном виконувана ними робота часто носить примітивний та непрестижний характер;
- Зростання цін на товари і послуги на внутрішньому ринку, зокрема на житло, при існуючій низькій купівельній спроможності основної маси населення. Це, в свою чергу, призводить до нерівномірного розподілу коштів та ще більшого розшарування суспільства, оскільки найбідніші верстви не мають змоги виїхати за кордон на заробітки;
- Загальна зневіра, втрата національної самосвідомості, набуття чужих звичаїв та невластивого менталітету.

До позитивних наслідків трудової міграції віднесено зменшення соціальної напруги та навантаження на ринок праці, зокрема зниження рівня безробіття; значний грошовий (валютний) приплив (заробітчанські гроші). Не складно підрахувати, що в середньому щорічно в область надходить більш як 2 млн. дол. США таких коштів, що дає широкі можливості для збільшення власного добробуту населення; розвиток малого бізнесу за рахунок залучених коштів від "човникової" торгівлі; розширення світогляду, набуття свідомості та розуміння реальних умов ринкової економіки розвинутих країн.

На засадах проведеного аналізу негативних і позитивних наслідків міграційних процесів зроблено такі пропозиції. Оскільки головною причиною міграції є неспроможність випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ) працевлаштуватися, то необхідна розробка державної програми, згідно якої студенти після закінчення навчання у ВНЗ забезпечувалися робочими місцями. Зниження податкового тиску на малий та середній бізнес дасть змогу підприємствам утримувати велику кількість працівників. Необхідно також розробляти та вводити нові закони, які б були вигідними як для держави, так і для підприємств.

Також, з метою зменшення еміграції робочої сили необхідне впровадження системи заходів, які, на думку фахівців, повинні мати чітке внутрішнє і зовнішнє спрямування. До числа перших належать заходи макроекономічної стабілізації та оздоровлення економіки - створення робочих місць, розширення іноземного інвестування тощо. Зовнішні заходи мають забезпечити цивілізовані форми виїзду працівників за кордон та можливість їх вільного

повернення додому, ввезення валюти, а також гарантії нашим співвітчизникам захисту їхніх трудових прав за кордоном .

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що трудова міграція є об'єктивним і невід'ємним явищем на українському ринку праці.

Міграційні рухи є так званим «індикатором» реакції населення на зміни в економічному, політичному, соціальному житті будь-якого суспільства. Розмір, напрямки та масштаби таких процесів певної мірою свідчать про стабільність або навпаки про нестабільність суспільного розвитку.

Процес трудової міграції в Україні має тенденцію до зростання. Саме тому необхідно для більш ефективного використання трудових ресурсів слід запровадити систему моніторингу міграційних потоків населення і удосконалити законодавче забезпечення та ін.. Оскільки просто зупинити трудову міграцію неможливо, то варто використовувати її позитивні наслідки та намагатися зменшити негативні.

Література

1. Ярошенко М. Державне регулювання міграційних процесів в Україні // Юрид. вісн. України. - 2002. - 12 - 18 жовт. - С. 14.
2. Горбач Д.А. Агасферы с Васюковки. –[Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.business.ua/articles/international_politics/5226/print/>
3. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення / І. Гнибіденко // Економіка України. – 2009 . – № 4. – С. 19-22.
4. Кресіна І. Нелегальна міграція: проблеми протидії та правового регулювання / І. Кресіна // Політичний менеджмент. - 2009. - №3. - С.174-180
5. Статистично аналітичний огляд стану ринку праці України [Електронний ресурс]. – Електрон. текстові дані (836 байт). – Режим доступу: < <http://www.ukrstat.gov.ua>>.
6. Позняк О. Групові міграції в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи / О. Позняк // Економічний часопис. – 2009. – № 2. – С. 34 - 48.